

SECȚIA 3
ASISTENȚĂ PSIHOSOCIALĂ: STUDII ȘI APLICAȚII

**CULTURA ȘCOLII INCLUZIVE CA O VALOARE ASUMATĂ
DE COMUNITATEA ȘCOLARĂ**

**INCLUSIVE SCHOOL CULTURE AS A VALUE ASSUMED
BY THE SCHOOL COMMUNITY**

Valentina STRATAN, dr., conf. univ.,
UPS „Ion Creangă” din Chișinău
ORCID: 0000-0002-6490-9577
vstratanmd@yahoo.com

Valentina STRATAN, PhD, Associate Professor,
“Ion Creanga” SPU of Chisinau

CZU: 376.091

DOI: 10.46727/c.v1.21-22-03-2024.p342-348

Abstract. In any act of education, three important dimensions are intertwined: policies, practices and culture. Each of these elements is equally important. That is why the construction of an education for all takes into account the necessary changes, obtained through the organized process of learning in such a way as to build policies of inclusion, to develop inclusive practices so that in the end a culture of inclusion appears and is organized. To describe an inclusive school, a series of indicators can be used that focus on the three dimensions of school life: culture, policy and practice. Each of these elements is equally important. The culture of a school is given by the values, beliefs and behaviors of individuals, perceptible in the way the school is defined, looks and acts. Every person in a school influences the culture, performance and values of the institution. The promotion of inclusive education, and consequently of an inclusive culture, will determine the establishment of a new formula of human solidarity in an inclusive society.

Keywords: education for all, policies of inclusion, inclusive practices, culture of inclusion, the institution's values, human solidarity, inclusive society.

Diversele schimbări de ordin economic și sociocultural au generat fenomenul excluderii copiilor cu cerințe educaționale speciale (CES) din procesele educaționale și social. Documentele de politici, dar și practicile educaționale din numeroase țări, inclusiv din Moldova, la etapa actuală sunt orientate spre direcția de integrare a copiilor cu CES în mediile de educație și viață apropiate celor obișnuite. Astfel a apărut conceptul de educație incluzivă, bazată pe ideea că toate aspectele educației sunt pentru și răspund necesității tuturor elevilor, inclusiv celor cu dificultăți de învățare. Unul dintre aspectele cele mai semnificative ale educației incluzive este derularea educației într-un spațiu cultural anumit, specific.

Un avantaj al școlii de tip incluziv este faptul că toți elevii sunt tratați egal, inclusiv cei cu CES. O asemenea manifestare a atitudinilor față de copiii cu CES și procesul de educație incluzivă este un pas spre exprimarea și constatarea solidarității sociale în prevenirea excluziunii lor.

Ben Levin, fost ministru adjunct al educației pentru provincia Ontario, Canada, bazându-se pe experiența în care a supravegheat reformele majore ale sistemului educațional din Canada și Anglia, în cartea *How to Change 5000 Schools* (2008), a pornit de la premisa că îmbunătățirea școlii, optimizarea practicilor de predare-învățare-evaluare reprezintă indicatorii de început. Totodată, autorul vine să concretizeze că instituția școlară trebuie să se asigure că de aceste practici de predare-învățare-evaluare cotidiană sunt interesați toți membrii comunității școlare și deci toți sunt responsabili de rezultatele și performanțele obținute la școală. Performanța actului de predare-învățare-evaluare ține de cultura școlii. O asemenea abordare a educației incluzive este împărtășită de toată populația comunității școlare, unde crearea culturii școlii devine un proces important egal cu predarea cunoștințelor și dezvoltarea deprinderilor [2].

Trei dimensiuni majore și foarte importante conlucrează în orice activitate educațională, dar mai ales în educația incluzivă. Acestea sunt politicile, practicile și cultura care, în procesul instructiv-educativ, se interpătrund, deoarece toate au conținut de incluziune. Ele determină și permit dezvoltarea școlii incluzive, după cum orientează Indexul incluziunii școlare (Tony Booth, 2011), după trei dimensiuni:

- elaborarea culturii incluzive,
- crearea și producerea de politici incluzive,
- organizarea și desfășurarea practicilor incluzive [1, p. 11].

Indicatorii de incluziune, elaborați de Tony Booth, asigură realizarea unui mod de gândire direcționat spre posibilele schimbări din școală și dezvoltarea gradului necesar de incluziune, totodată construiesc și orientează dimensiunile vieții școlare pentru a dezvolta filosofia educației incluzive.

Cultura școlii incluzive se referă la măsura în care filosofia educației incluzive este împărtășită de toți membrii comunității școlare și creează un specific cultural școlar cooperant, stimulat, deschis în mod egal tuturor copiilor și care jalonează repere pentru celelalte două dimensiuni: politica și practica educațională [3, p. 45].

Din experiența internațională cu privire la incluziunea ca vector de umanizare a educației și societății, cercetătorul N.G. Sigal (2014) definește cultura incluzivă ca pe o filosofie specială, potrivit căreia valorile educației incluzive și responsabilitatea sunt asumate, acceptate și împărtășite de către toți participanții la proces. Autorul menționează că sprijinirea valorilor incluziunii contribuie la îmbunătățirea procesului de incluziune, la dezvoltarea relațiilor parteneriale între familie și școală, creează o atmosferă incluzivă, în care modificările sunt adaptate la cerințele și nevoile fiecărui elev, profesor și devin organic legate de strategia generală a dezvoltării școlii, la rândul lor, cadrele didactice pot primi sprijin potrivit atât din partea administrației, cât și din partea altor colegi pentru a spori progresul și dezvoltarea durabilă a instituției [6, pp. 73-74].

Pornind de la dimensiunea „Crearea culturilor inclusive”, dar și de la actele normative și documentele metodologice de politici naționale în domeniul educației incluzive, considerăm oportun de a cerceta problema indicatorilor culturii incluzive ca orientare în dezvoltarea incluziunii într-o instituție educațională.

În accepțiunea UNESCO (IBE-UNESCO, 2016), caracteristicile esențiale definiției ale unei școli incluzive sunt următoarele:

- Fiecare persoană simte că este binevenită.
- Se consideră că fiecare elev are o valoare egală.

- Există așteptări mari din partea fiecărui elev.
- Personalul școlii și elevii se respectă reciproc.
- Există un parteneriat funcțional între personalul școlii și familiile elevilor.
- Școala este accesibilă tuturor elevilor.
- Persoanele din echipa de conducere a școlii sprijină profesorii pentru a se asigura că fiecare elev participă și învață.
- Școala monitorizează prezența, participarea și rezultatele fiecărui elev [7].

În acest mod ne putem asigura că acei copii care întâmpină dificultăți de învățare sunt tratați cu respect și, totodată, considerați potențial activi și capabili să învețe în medii școlare comune de educație, iar climatul și cultura școlii, observabile prin felul lor de promovare, sunt redate de valorile, convingerile și comportamentele indivizilor [4].

Metodologia de cercetare. Acest studiu are o perspectivă de promovare a educării și participării tuturor copiilor la învățământul general și sprijinirea comunităților școlare în eforturile lor de edificare a școlilor incluzive. Cercetarea se concentrează pe conceptul de școală incluzivă și incluziunea ca valoare asumată. Aceste strategii vizează dezvoltarea unei culturi incluzive, adoptarea unor practici incluzive. Dezvoltarea unei școli incluzive reprezintă crearea culturii incluzive. Dezvoltarea valorilor incluzive și a unor relații de colaborare care devin principii-cheie respectate și aplicate de către elevi, cadre didactice, părinți poate conduce la schimbări în celelalte dimensiuni ale incluziunii.

Cultura școlară stă la baza tuturor reformelor în curs și a schimbărilor în educație. Valorile comune și relațiile incluzive de cooperare pot duce la schimbări în alte aspecte, dimensiuni ale școlii incluzive – cultura incluzivă care se formează în școală este cea care schimbă politicile și practicile educației incluzive, poate fi activ sprijinită de noul personal și elevi ai școlii. Este necesar să se înțeleagă clar și să se conștientizeze că dezvoltarea școlii în direcția incluziunii trebuie neapărat să apară în toate aspectele ei strategice, dimensiunile și indicatorii de incluziune vizează crearea unui plan de dezvoltare a școlii incluzive.

Pentru a oferi o imagine mai completă și cuprinzătoare a subiectului cercetat, în Google Forms a fost creat un chestionar cu răspunsuri la alegere. Selecția participanților la studiu a fost aleatorie, pe baza chestionarului distribuit online pe diferite platforme: Facebook, Whatshap, Messenger, Instagram. În total, au fost dispuși să completeze chestionarul 84 de participanți care activează în școlile de cultură generală din diferite locații ale Republicii Moldova și au în școală/clasă elevi cu CES. Participanții activează în calitate de învățători la clasele primare, cadre didactice la discipline, cadre didactice de sprijin, diriginți de clasă.

Mesajele cele mai importante ale chestionarului aplicat s-au rezumat la următoarele:

- Școala incluzivă și crearea culturii de incluziune este o valoare asumată în mod responsabil de toți membrii.
- Toți elevii trebuie să se implice în activități comune în scopul consolidării relațiilor dintre aceștia.
- Școala promovează modelul instituției prietenoase copilului, urmărește participarea activă și succesul școlar al fiecărui elev.
- Școala incluzivă îndepărtează barierele care împiedică elevii cu CES să beneficieze pe deplin de oferta educațională.

Cele indicate în chestionar vin să înrădăcineze ideea potrivit căreia cultura unei școli este puternic influențată de valorile sale asumate și trăite de toată comunitatea școlară. Chestionarul

elaborat a inclus două compartimente, ambele cuprindeau itemii din indicatorii ce reflectau cultura incluzivă ca dimensiune a evaluării școlii sub aspect incluziv:

1. construirea unei comunități școlare,
2. adoptarea unor valori incluzive.

Prin acești indicatori de dezvoltare a culturii incluzive în școală se contribuie la crearea unei comunități sigure, tolerante, care împărtășește ideile de cooperare, stimulează dezvoltarea tuturor participanților săi, în care realizările comune reprezintă suma valorilor fiecăruia. Într-o cultură incluzivă, aceste principii și valori influențează egal politicile școlare, dar și practicile de predare. Astfel, dezvoltarea școlii devine un proces constant și continuu. Toate aceste valori comune, incluzive, împărtășite și acceptate de către toți sunt asumate cu responsabilitate de întreaga comunitate școlară și devin parte integrantă a vieții școlii, a dezvoltării ei, a tendinței spre a deveni o școală prietenoasă pentru toți copiii din comunitate [5, p. 16].

Pentru itemul „Construirea unei comunități școlare”, în chestionar s-au propus următoarele afirmații:

- toți simt că sunt bineveniți și tratați cu amabilitate la școală,
- elevii se ajută între ei,
- angajații lucrează în parteneriat unii cu alții,
- elevii și profesorii se tratează reciproc cu respect,
- există un parteneriat între profesori și părinți/tutori.

Chestionarul includea o serie de afirmații care nu prezentau dificultăți în a le citi și a da răspunsuri. Pentru a se exprima, participanții erau îndemnați să bifeze caseta care reflectă cel mai bine opinia lor: sunt complet de acord, mai degrabă sunt de acord, nu sunt de acord, am nevoie de mai multe informații.

Participanții au fost rugați să bifeze caseta cu privire la localitatea unde activează (raionul), vechimea în muncă în domeniul EI, funcția pe care o ocupă în raport cu școala: învățător/profesor, cadru didactic de sprijin (CDS), părinte/tutore, diriginte la clasă, psiholog, psihopedagog, altul (descrie). Datele obținute au evidențiat următoarele: cele mai multe participări la chestionarea online s-au înregistrat în municipiile Chișinău, Bălți, raioanele Ștefan Vodă, Ungheni, Soroca. Din numărul total de 84 de participanți la chestionare, 57 au bifat caseta ce indică învățător/profesor, 14 – cadru didactic de sprijin, 3 – psiholog, 4 – diriginte la clasă, 2 – manageri ai instituției de învățământ, 4 – părinți. Stagiul de activitate al participanților în domeniul educației incluzive cu funcția de învățător/profesor/cadru didactic de sprijin constituie de la 2 la 10 ani.

Analizând datele înregistrate la capitolul formării comunității școlare, am obținut un rezultat prezentat în figura 1. Majoritatea participanților s-au exprimat pentru varianta de răspuns sunt complet de acord cu afirmațiile: *elevii se ajută între ei* – 68 % din respondenți, *elevii și profesorii se tratează reciproc cu respect* – 74 %. La afirmațiile *toți simt că sunt bineveniți și tratați cu amabilitate la școală*, precum și *angajații lucrează în parteneriat unii cu alții* rezultatele au fost mai joase – respective, 51 % și 43 %. Scor mic (27 %) s-a obținut la afirmația ce reflectă existența în instituție a unui parteneriat între profesori și părinți/tutori.

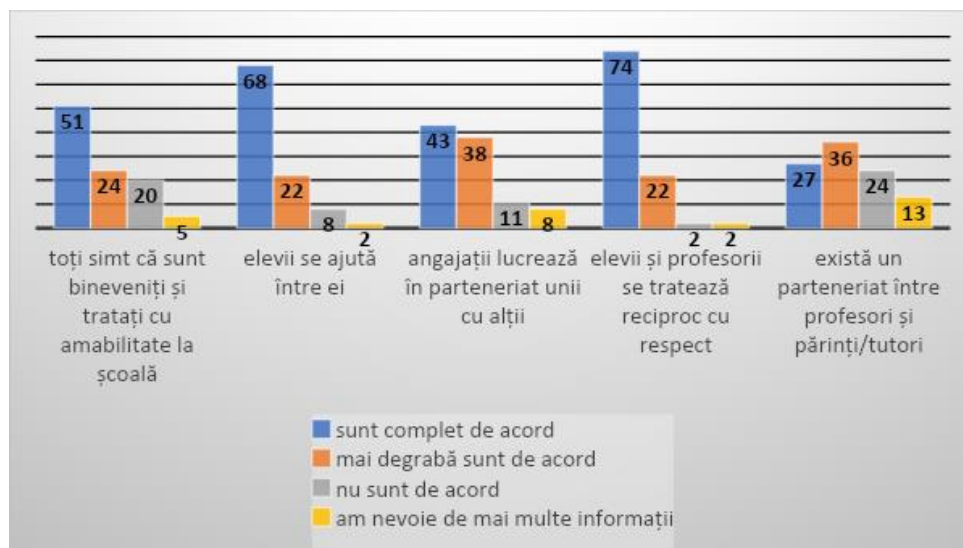

Figura 1. Formarea unei comunități școlare (în %)

Merită să evidențiem și prezența variantelor de răspuns *nu sunt de acord* și *am nevoie de mai multe informații* la toate afirmațiile. Deși le atestăm într-o valoare mai mică în comparație cu celelalte variante de răspunsuri, totuși la afirmația *toți simt că sunt bineveniți și tratați cu amabilitate la școală* scorul e de 20 % din numărul de respondenți, iar la *existența în instituție a unui parteneriat între profesori și părinți/tutori* ponderea acestui răspuns a constituit 24 %.

Datele rezultate din prelucrarea răspunsurilor cu privire la *Formarea unei comunități școlare* încurajează analiza detaliată a problemelor pe care acest indicator le ridică și ajută la identificarea atitudinilor, cunoștințelor și percepțiilor care există deja în comunitatea școlară cu privire la acest subiect. Întrebările permit să se determine cu mai multă acuratețe situația actuală în ceea ce privește incluziunea și, putând fi folosite și ca criterii de evaluare, oferă modalități alternative de rezolvare a problemelor.

Cu referire la itemul doi din chestionar, *Adoptarea unor valori inclusive*, s-au selectat următoarele variante de afirmații:

- Personalul școlii, elevii și părinții împărtășesc ideologia incluziunii.
- Se așteaptă rezultate înalte de la toți elevii din școală.
- Toți elevii sunt apreciați în mod egal.
- Profesorii și elevii se tratează reciproc sincer și interesat și nu își joacă doar „rolurile”.
- Profesorii se străduiesc să depășească barierele din calea învățării elevilor și a participării depline la toate aspectele vieții școlare.

Casetă cu variante de răspuns care reflectă cel mai corect opinia participanților a fost aceeași: *sunt complet de acord*, *mai degrabă sunt de acord*, *nu sunt de acord*, *am nevoie de mai multe informații*.

Rezultatele acestui compartiment din chestionar sunt prezentate în figura 2 și denotă prezența valorilor incluzive împărtășite de majoritatea personalului, elevi, pedagogi și părinți. Ideologia incluziunii o împărtășesc 65 % de respondenți care au ales varianta de răspuns *sunt complet de acord* și 11 % care s-au exprimat că *mai degrabă sunt de acord*. Aceste date mărturisesc despre stabilirea și existența în școli a unor valori de incluziune asumate.

Ținem să accentuăm că la afirmația *Profesorii și elevii se tratează reciproc sincer și interesat și nu își joacă doar „rolurile”* rezultatele sunt înalte – 74 % din respondenți au bifat căsuța cu răspunsul *sunt complet de acord*. De asemenea, 54 % din participanți și-au dat *complet acordul* la afirmația *Profesorii se străduiesc să depășească barierele din calea învățării elevilor și a participării depline la toate aspectele vieții școlare*.

O neînsemnată, dar evidentă scădere a datelor s-a obținut la afirmațiile *Se așteaptă rezultate înalte de la toți elevii din școală* – doar 38 % din participanți *sunt de acord complet* și 43 % *mai degrabă sunt de acord*, pe când la *personalul școlii, Toți elevii sunt apreciați în mod egal*, 43 % *sunt de acord complet* și doar 21 % *mai degrabă sunt de acord*.

Ca și la compartimentul precedent al chestionarului, au fost înregistrate scoruri *de dezacord* și de *documentare suplimentară* la subiectele enunțate. Cel mai mare scor la dezacord este obținut la afirmația *personalul școlii, Toți elevii sunt apreciați în mod egal* – 20 % din participanți, pecum și 15 % la *Profesorii se străduiesc să depășească barierele din calea învățării elevilor și a participării depline la toate aspectele vieții școlare*.

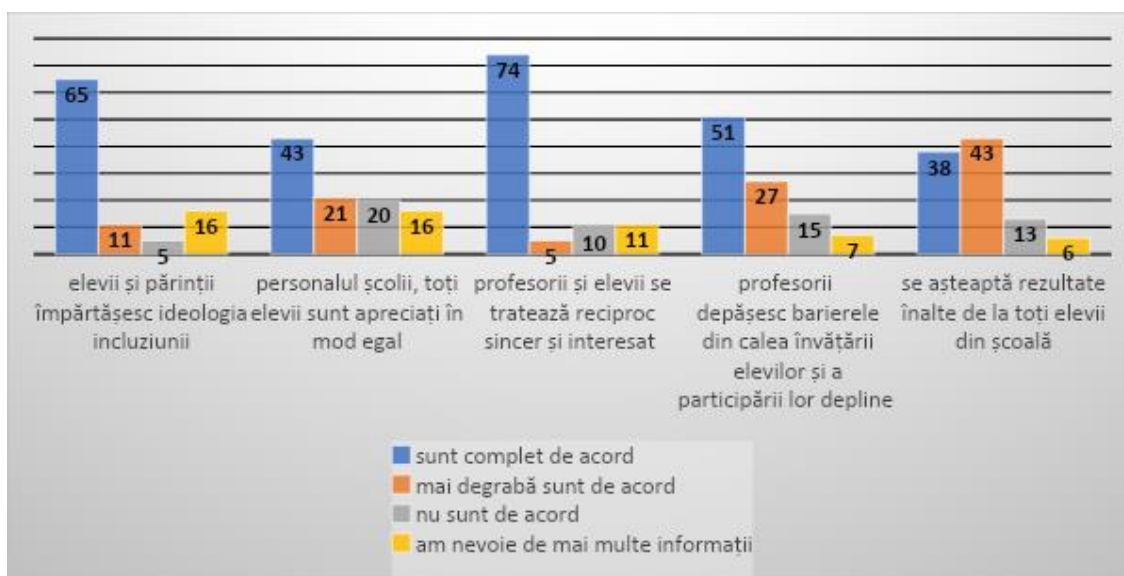

Figura 2. Adoptarea și asumarea unor valori incluzive (în %)

Rezultatele obținute la capitolul „Adoptarea unor valori incluzive” confirmă faptul că dezvoltarea școlii incluzive nu trebuie privită ca un proces mecanic. E un proces dinamic și se bazează pe identificarea de legături între valori, emoții și acțiuni prin reflecție atentă, analiză și planificare. Indicatorii incluziunii ajută la preluarea controlului asupra dezvoltării incluzive a școlii prin analiza a ceea ce se face deja, identificarea zonelor prioritare pentru mișcare și transpunerea lor în practică.

Afirmațiile menționate în chestionar ca indicatori ai culturii incluzive și rezultatele înregistrate în variantele de răspuns ale participanților au identificat ceea ce este deja în școlile incluzive în domeniul culturii de incluziune. Merită să accentuăm cu privire la asumarea de către școală și întreaga comunitate școlară a educației incluzive și a culturii de incluziune familiarizarea atentă cu indicatorii și tehnologia de utilizare a acestora. Utilizarea lor contribuie la un studiu detaliat al situației din școală și, de asemenea, face posibilă acordarea atenției acelor probleme cărora nu li s-a acordat atenție anterior.

Totodată, devine importantă și studierea opiniilor personalului și managerilor școlii, a elevilor, părinților, integrarea priorităților incluzive în planul școlii, implementarea practică a domeniilor prioritare de dezvoltare, descrierea progresului, evaluarea realizărilor. Pentru a determina prioritățile generale, se examinează și se analizează prioritățile selectate de toți participanții comunității școlare și devine cu puțință a da răspuns la întrebarea „Ce trebuie să se schimbe în cultura școlii, în practici și politici pentru a sprijini nivelul educațional și o mai mare participare la școală pentru toți elevii?”.

În lucrarea cu privire la indicatorii incluziunii, T. But menționează: „Valorile declarate ale școlii, dar neasumate în mod autentic, nereflectate în practicile vieții cotidiene din instituție, pot avea un efect advers, golind respectiva valoare de sensul său sau transmițând persoanelor din școală un mesaj de duplicitate. Școala incluzivă manifestă grijă pentru fiecare elev în egală măsură și depune eforturi echitabile pentru progresul fiecăruia” [4, p. 24].

În concluzie, cultura școlii incluzive ca valoare asumată a întregii comunități instituționale, creează o comunitate sigură, primitoare, stimulantă, în care fiecare este apreciat pentru capacitățile sale de a obține performanțe valoroase. De asemenea, dimensiunile culturii incluzive dezvoltă acele valori incluzive care sunt împărtășite clar și sigur de întreg personalul, de elevi, pedagogi și părinți/persoane care îngrijesc copiii. Principiile și valorile culturale școlare incluzive ghidează politicile și practicile școlare, dezvoltarea școlii devenind un proces continuu [1, p. 12].

Bibliografie:

1. BOOTH, T., AINSCOW, M. *Indexul incluziunii școlare*. Centre for Studies on Inclusive Education. 2011. 180 p.
2. BEN, Levin. *How to Change 5000 Schools: A Practical and Positive Approach for Leading Change at Every Level*. Harvard Education Press. 2008. 266 p.
3. GHERGUȚ, A. *Educația incluzivă și pedagogia diversității*. Iași: Polirom, 2016. 232p. ISBN 9789734656646.
4. *Educație incluzivă. Ghid pentru licee*. București: S.C. Advans Print & Promo S.R.L., 2020. 103 p. ISBN 978-973-0-31897-5.
5. БУТ, Тони. *Показатели инклюзии* [Текст]: практическое пособие. Тони Бут, Мэл Эйнскоу; под ред. Марка Вогана; [пер. Игорь Анисеев]. Москва: Центр исследований в обл. инклюзивного образования (CSIE), 2013. 123 с. ISBN 978-5-91400-009-4.
6. СИГАЛ, Н.Г. Инклюзия как вектор гуманизации образования и общества: зарубежный опыт. В: *Вопросы педагогики и психологии: теория и практика. Сб. материалов между. научной конференции*. Киров: МЦНИП, 2014, с. 73-79. ISBN 978-5-00090-022-2.
7. <http://www.ibe.unesco.org/en/document/training-tools-curriculum-development-reaching-out-all-learners-resource-pack-supporting>